

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

Lilija Jurgīte

*Latviešu valoda funkcionālā aspektā
Skolēna rokasgrāmata*

ETNOLINGVISTISKAIS ASPEKTS
BALTI UN BALTU VALODAS

5.6. Latviešu tautas un valodas veidošanās

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”
prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”
pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”
aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”
apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu
kompetences paaugstināšana”

**Latvijas Universitātes realizētā projekta
„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīzglītojošo mācību priekšmetu pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,
LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga 2011

5.6. LATVIEŠU TAUTAS UN VALODAS VEIDOŠANĀS

1. uzdevums

Izlasiet doto tekstu.

Izmantojot tajā atrodamo informāciju un Lightbox 5.5. galerijas

1.karti vai

<http://dev.gamez.lv/viewtopic.php?start=90&t=20>,

uzrakstiet īsu konspektu, kurā tiktu atklāts latviešu tautības veidošanās process.

13. gs. daļa Baltijas teritorijas tika iekļauta Livonijā. Tās bija zemes, ko apdzīvoja lielākā baltu tautība – **latgaļi**, viņiem radniecīgie **sēļi**, kurši, kas dzīvoja gar Baltijas jūru un zemgaļi. Abu pēdējo un arī sēļu apdzīvotās teritorijas dienvidos nonāca lietuviešu rokās. Līdzās baltu tautībām Latvijas teritorijā Livonijas laikmetā dzīvoja arī **somi-ugri** – **lībieši**.

Livonijas laikmetā sākās lēna, gadsimtiem ilga un pakāpeniska Livonijā dzīvojošo **etnosu sakušana**. To noteica un veicināja vairāki faktori.

13. gs. cīņu laikā katram no minētajiem etnosiem bija ļoti atšķirīgi dzīvā spēka zaudējumi. Vismazāk vācu krustnešu agresijas sekas jūta latgaļi, kuru daudzi novadi bīskapiem un ordenim padevās bez cīņas vai neilgu cīņu rezultātā. Aptuveni līdzīgs bija sēļu un lībiešu liktenis. Turpretī sīvu un ilgstošu pretestību izrādīja kurši un jo sevišķi zemgaļi. Līdz ar tie cieta daudz lielākus zaudējumus. Turklāt daļa kuršu un zemgaļu 13. gs. otrajā pusē, lai nebūtu jāpakļaujas ordenim, sāka izceļot uz Lietuvu. Daudzi novadi palika tukši. Tas veicināja migrāciju Livonijas iekšienē. Piemēram, auglīgajā, bet izpostītajā un pamestajā Zemgales līdzenumā ieceļoja kurši, lībieši un, iespējams, latgaļi. Turpretī zemgaļu pēdas Livonijas laikmetā varam sastapt Kursā. Iedzīvotāju migrāciju no novada uz novadu veicināja arī turpmākie 14. 16. gs. kari un mēra epidēmijas, kuru rezultātā tukši palika veseli pagasti. Tajos parasti pēc laika ieplūda kaimiņu novadu zemnieki. Pieļaujams, ka ar zemnieku pārvietošanu uz izkautajiem vai izmirušajiem novadiem nodarbojās bīskapi un ordenis, kas bija ieinteresēti savu valstu zemju maksimālā apstrādē.

Livonijas tautību saplūšanu veicināja arī **dzimtbūšanas** veidošanās, kas pastiprināja zemnieku bēgšanu no viena apgabala uz otru. Zināma loma tautību sakušanā bija **agrārajai kolonizācijai**. Mežu izciršanas, jaunu tīrumu izveides un viensētu sistēmas attīstības rezultātā izzuda neapdzīvoti robežapgabali, galvenokārt mežu masīvi starp kaimiņiem. Tas izraisīja **pārnovada laulību** skaita pieaugumu un **starpnovadu sakaru** paplašināšanos.

Latviešu tautības veidošanos veicināja ne tikai mehāniska tautību saplūšana, bet arī **sociāli un psiholoģiski faktori**. Pieaugot zemnieku atkarības pakāpei un paplašinoties sociālai plaisai starp vācu zemes kungiem un muižniekiem no vienas un nevācu zemniekiem no otras puses, pirmie pret dažādu tautību un novadu zemniekiem sāka izturēties kā pret vienu zemnieku kārtu. Livonijas zemnieki pirmo reizi kārtas nozīmē minēti 14. gs. beigās. Acīmredzot arī dažādās valodās un dialektos runājošie zemnieki tā rezultātā sāka izjust **sociālu kopību**.

	<p>Gan vēstures rakstītie avoti, gan arheoloģiskie pētījumi rāda, ka īpaši strauja tautību saplūšanas un konsolidācijas gaita notika, sākot ar 16. gs., kad Baltijā nostiprinājās dzimtbūšana un pastiprinājās iekšējā agrārā kolonizācija. Tomēr Livonijas laikmeta noslēgumā latviešu tautības veidošanās process vēl nebija noslēdzies.</p> <p>Livonijas laikmets atstāja dziļas saknes Latvijas un latviešu tautas vēsturē. Šodien to nevar vērtēt kā viennozīmīgi pozitīvu vai negatīvu vēstures posmu, jo Livonijas atstātais mantojums ir ļoti pretrunīgs. No vienas puses mūsu senči zaudēja politisko, vēlāk arī ekonomisko patstāvību un personisko brīvību. Latvieši un igauņi kļuva par vienkāršu zemnieku masu, ar kuru reti rēķinājās valstis un valdnieki, bet visbiežāk to vispār nepamanīja. Baltijas attīstību sāka noteikt vācieši. Ne velti Livonijas laikmetu Latvijas un Igaunijas vēsturē reizēm pieņemts dēvēt par vācu laikiem. Vācu politiskā un ekonomiskā kundzība saglabājās līdz pat 19. gs.</p> <p>Tomēr nedrīkst aizmirst arī Livonijas laikmeta pozitīvo devumu. Baltija nonāca kristīgās Eiropas politiskās, sociālās, ekonomiskās un kultūras aprites sfērā, lai gan latvieši un igauņi tajā vēl neiekļāvās. Vāciskā Livonija nosargāja šejienes tautības no krievu kņazu ekspansijas un vēlāk iespējamās rusifikācijas. Tika apturēta līdz šim starp vietējām tautībām pastāvošā asins atriebība un nemitīgie savstarpējie kari. Livonija veicināja latviešu tautības veidošanās procesu.</p> <p><i>(Pēc Valda Klišana http://www.historia.lv/alfabets/L/LI/Livonija/monografijas/klishans/010.htm)</i></p>
--	---

2.uzdevums

<p><i>Strādājiet grupās.</i></p> <p><i>Izmantojot tekstā un citos mācību priekšmetos gūtās zināšanas, atbildiet uz jautājumu, kad radusies latviešu valoda.</i></p> <p><i>Savu atbildi pamatojiet.</i></p>	<p><i>Latviešu valoda radusies...</i></p>
---	--

3.uzdevums

<p><i>Izlasiet doto tekstu un pārlicinieties, vai iepriekšējo uzdevumu esat veikuši pareizi.</i></p>	<p>Tautībai, kas veidojas no vairākām ciltīm, raksturīgs vienojošs etnonīms jeb nosaukums, kopīgi kultūras elementi un kopīga valoda, kurā var pastāvēt teritoriāli dialekti, kas saglabājuši cilšu valodu iezīmes. Vienā valstiskā veidojumā var būt apvienoti vairāki etnosi, savukārt vienu etnosu var sadalīt valsts robežas, kas gadu gaitā ir mainīgas.</p> <p style="text-align: right;"><i>(Pēc Inas Druvietes)</i></p> <p>Latviešu tautība un tās valoda izveidojusies no 12. līdz 16.gs., apvienojoties latgaļiem, sēļiem, zemgaļiem, kuršiem, kuru cilšu valodas īpatnības ir saglabājušās kā dialektu un izlokšņu atšķirības līdz pat mūsdienām. Latviešu valodai krustojoties ar lībiešu valodu, radies lībiešu valodas uzslāņojums, kas ir lībisko izlokšņu pazīme.</p> <p>(Nītiņa, Daina. <i>Valodniecības jautājumi</i>. Rīga: RTU Izdevniecība, 2007, 100)</p>
---	---

4.uzdevums

<ul style="list-style-type: none">• <i>Izlasiet doto tekstu.</i>• <i>Izmantojot tajā un iepriekšējo uzdevumu veikšanā gūtās zināšanas, atbildiet uz tabulā dotajiem jautājumiem.</i>	<p>Lai būtu iespējama kaut vai primitīva valsts pārvalde, nepieciešama informācijas apmaiņa starp centru un perifēriju, kopīgi likumi un lēmumi. Tāpēc līdz ar valsts rašanos intensīvi sāk attīstīties arī rakstība, pieaug rakstītpratēju skaits un sabiedrība aizvien vairāk integrējas uz vienotas valodas rakstu formas pamata.</p> <p>Valodas rakstu formā teritoriālo dialektu iezīmes nivelējas, izveidojas īpašs rakstītā teksta kanons, kas tiek atkārtots citos tekstos. Šai periodā sāk veidoties literārā valoda un tās normu sistēma. Rodas pirmie normu avoti – vārdnīcas, gramatikas u. tml. – , kas veicina literārās valodas stabilitāti.</p>
---	---

Tabula

<i>Jautājums</i>	<i>Atbilde</i>
1. Kādas valodas tika lietotas latviešu apdzīvotajās teritorijās 13. – 20.gs.?	
2. Kāda loma šajā laikā bija latviešu valodai?	
3. Kad latviešu valoda kļūst par valsts valodu?	